

5 pav. Carinės Rusijos imperijos saga su dvigalviu ereliu. G. Gudaitienės nuotr.

Fig. 5. An Imperial Russian button with a two-headed eagle.

galėjo būti šaudoma iš trilinijinio *Mosin–Nagant* (gaminto nuo 1891 m.) šautuvo. Šie šoviniai galėjo būti vienos apkabos, kurios geležinių plokštelių liekanų rasta greta. Ko gero, tai to paties laikotarpio kaip ir carinės Rusijos imperijos laikų sagos radiniai.

Kasinėjant Dūkštelių 1 senovės gyvenvietę aptiktas ir vienas neblogai išlikęs angliukas bei mažas degusio kaulo fragmentas.

2014 m. vizualiai žvalgyta ir aplinkinė teritorija. Nustatyta, kad 340 m į P nuo Dūkštelių akmens amžiaus gyvenvietės 1, ariamame priemolio lauke įsiterpusiame priesmėlingame plotelyje, pakilumoje greta miškelio galbūt yra Dūkštelių akmens amžiaus gyvenvietė 2. Dukart apsilankius vietovėje paviršiuje buvo rasti 5 titnaginiai radiniai.

Dūkšteliai Stone Age settlement 1

In 2014, 20 m^2 were excavated within the territory of Dūkšteliai 1 old settlement (Figs. 1, 2) and nearly a hundred flint (Fig. 3) and other knapped stone finds, over ten potsherds, a fragment of burnt bone, several cartridges, metal finds, and Imperial Russian uniform buttons were discovered.

The settlement site was inhabited more than once: in the Early Mesolithic and later, perhaps in the Neolithic or Bronze Age. Several stains, the purpose of which is still not clear, were identified during the excavation, but based on the stratigraphy they should be ascribed to the Stone Age horizon.

The potsherds discovered in the excavated areas come from various periods. Several sherds were hand built, supposing an early date, meanwhile some of the other pottery was partly thrown. One sherd of hand thrown pottery was also found. Some artefacts fro 20th century also were found (Figs. 4, 5). The NE and perhaps the N part of the old settlement have been severely damaged due to farm-related construction and economic activities. The ploughed fields to the S of Dūkšteliai 1 old settlement were once again fieldwalked and Dūkšteliai Stone Age settlement 2 may have been discovered.

Gabrielė Gudaitienė

Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietė

Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietė archeologinėje literatūroje minima jau daugiau kaip šimtmetį, tačiau nėra saugoma. XX a. viduryje šio archeologinio objekto teritorijoje buvo surasta atsitiktinių titnaginių radinių, vertingų Neries žemupio pirminio apgyvendinimo raidos rekonstrukcijai, tačiau ši radinių kolekcija buvo pernelyg maža, kad būtų galima ją naudoti moksliniais tikslais. Ji viena iš nedaugelio K. Jablonskio ir R. Rimantienės Neries žemupyje

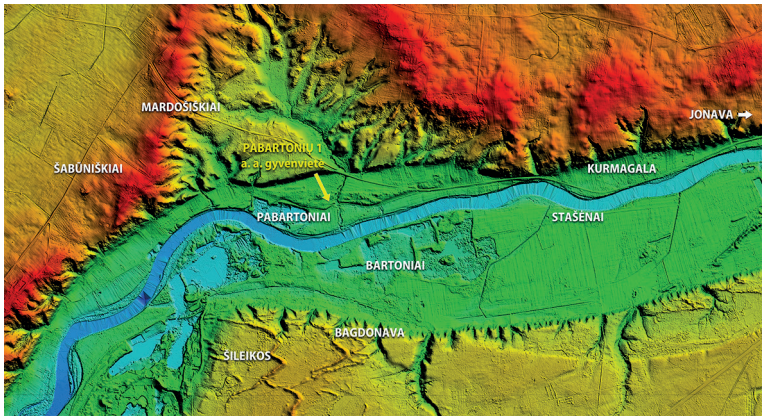

aptiktų akmens amžiaus gyvenviečių, kurių dar nesunaikino urbanizaciniai ir naudingųjų žemės išteklių gavybos procesai ir kurią dar galima tyrinėti moksliškai.

2014 m. vasarą pradėti Pabartonių senovės gyvenvietės tyrimai. Apytikslė objekto lokalizacija apibrėžta dar XX a. 4 dešimtmetyje, gyvenvietė turėjo būti smėlingame mišku apaugusiame dešiniajame į Nerį įtekančio Želmenos upelio krante, ant Neries antrosios viršsalpinės terasos (1 pav.). Dabar tai miško, priklausančio greta esančios sodybos savininkams, teritorija Kulvos geomorfologiniame draustinyje su gana tankia augmenija. Čia esama kelių proskynų, vienoje kurių XX a. pabaigoje pastatytas informacinis ženklas, žymintis Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietę. Prieš pradedant 2014 m. kasinėjimus manyta, kad kelių šimtų m² teritorija aplink minėtą ženklą ir turėtų būti akmens amžiaus gyvenvietės vieta.

Dar 1998 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Pabartonių miško teritorija abipus Želmenos upelio buvo paskelbta kaip kultūros paminklas – Pabartonių, Kurmagalos kapinynas, vadinamas Prancūzų kapais (A288P). Akmens amžiaus gyvenvietės teritorija automatiškai pateko į šio paminklo apsaugos zoną

1 pav. Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės vieta. G. Gudaitienės brėž.

Fig. 1. The location of Pabartonys Stone Age settlement.

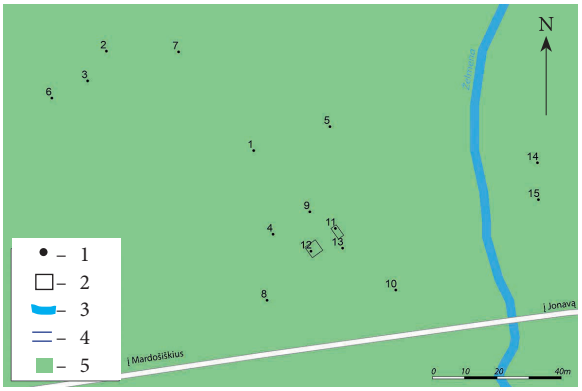

2 pav. Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės žvalgomųjų ir detaliųjų tyrimų vietos: 1 – šurfų vieta; 2 – perkasa; 3 – upė; 4 – žvyrkelis; 5 – miškas. M. Džiauto brėž.

Fig. 2. The evaluation and excavation sites in Pabartonys Stone Age settlement: 1 – test pit site; 2 – trench; 3 – river; 4 – gravel road; 5 – forest.

3 pav. Šurfe 1 atsidengusi įgilinta struktūra. G. Gudaitienės nuotr.

Fig. 3. The sunken structure unearthed in test pit 1.

2005 m. Pripažinus kapinyno kaip kultūros objekto vertybes saugomomis, minėta teritorija nebuvo žalojama. Šiuo metu Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietė į NKVR nėra įtraukta. Pasak vietinių gyventojų, „daug kartų čia kasinėta“, kas verčia galvoti, jog galbūt kapinyno zonoje archeologinių vertybių ieškojo tam leidimo neturintys asmenys.

Atlikus žvalgomuosius tyrimus nustatyta, kad minėtas ženklas stovi, ko gero, tariamų „prancūzkapių“ vietoje, o tiksli Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietės vieta yra kiek tolėliau į PR, kur apie 1500 m^2 dydžio plotas yra mišku apaugusioje antrojoje Neries viršalpinėje terasoje, dešiniajame Želmenos upelio krante, apie 10–20 m į Š nuo žvyrkelio, vedančio į Mardošiškius, 30–35 m į V nuo upelio vagos, apie 320 m į Š nuo Neries kranto. Tyrimų metu iškasta keturiolika 1 m^2 dydžio šurfų ir vienas 1,5 m^2 dydžio šurfas. Iš viso ištirta 37,5 m^2 (dviejų šurfų ploteliai vėliau pateko į perkasos plotus). Titnaginių akmens amžių menančių radinių sluoksnis aptiktas tik iškasus šurfus 11, 12 ir 13. Vėliau vykdyti detalieji tyrimai akmens amžiaus gyvenvietės ribose: ištirti 3 plotai po 8 m^2 (2, 3 pav.).

Šurfas 1 kastas miške greta kalvelės – galbūt smėlio kopos arba vieno iš šioje vietoje saugomų „prancūzkapių“ sampilo. Jame rasta titnago nuoskala ir pora vėlyvų keramikos šukių, atsidengė degėsinga – peleninga juosva 4–5 cm storio juosta – galbūt miško gaisro pėdsakas. Giliau rasta lipdytinės keramikos šukių. Vos 10–15 cm giliau viename kampe ėmė ryškėti pilkai geltono smėlio sluoksnelis, o po juo – tamsi juosva kelių – keliolikos centimetrų storio dėmė – kažkokios įgilintos struktūros kampas (3 pav.). Ši struktūra siekė 1,5 m gylį ir buvo apie 1 m storio. 1,35 m gylyje rasta titnago nuoskalėlė.

Šurfai 2, 3, 6 ir 7 buvo kasami proskynoje, kur yra tariami „prancūzkapiai“, ar greta jos, ir kur stovėjo Pabartonių akmens amžiaus stovyklos ženklas. Deja, visi jie buvo tušti.

Šurfas 4, kastas apie 80 m į PR nuo proskynos, buvo tuščias. Tuo tarpu šurfe 5, kastame daugmaž tokiu pat atstumu į R nuo proskynos, rasta maža titnago nuoskalėlė ir kelios lipdytinės keramikos šukės. Maždaug 65–70 cm gylyje aptikta juosvos peleningos trečdalį šurfo užimančios dėmės dalis su periferija, kurioje rasta galbūt pašlifuota akmens nuoskala. Dėmės storis siekė 12–25 cm. Šurfe atidengtos jos dalies plotis buvo apie 70 cm, ilgis – apie 60 cm.

Arčiau žvyrkelio kastas šurfas 8, kuriame buvo pilko miškožemio sluoksnis su plytų fragmentais ir vėlyvos keramikos šukėmis. Jame surasta ir smulkiagrūdžio kvarcito nuoskala, taip pat ilgojo nedegusio kaulo fragmentas. Pasibaigus šiam sluoksniui ėmė dengtis su moliu permaišytas susiplūkęs rudas gruntas – pastato asla – su pavieniais vėlyvais keramikos fragmentais ir viena titnago nuoskala. Giliau aptikta

0 3 cm

4 pav. Silpnai brūkšniuota lipdytinė keramika, rasta šurfe 13, akmens amžiaus gyvenvietės ribose. G. Gudaitienės nuotr.

Fig. 4. Faintly brushed hand built pottery found in test pit 13 on the boundary of the Stone Age settlement.

vėlyvos keramikos šukių, o 19 cm gylyje ėmė ryškėti akmenų struktūra su rišamuoju molingu tamsiai pilku gruntu – pastato pamatų juosta. Dėl to šurfą nuspręsta puse metro praplatinti, nes 0,5 m^2 užėmė neištraukiami akmenys. 29 cm gylyje greta akmenų juostos išryškėjo apvali 20 cm skersmens degėsinga dėmė (stulpavietė?). Po akmenimis rasta geležies šlako, keletas vėlyvų radinių, o dar keliasdešimt cm giliau pasirodė juosva degėsinga 65 cm pločio dėmė. Tai buvo lenkta iš Š šurfo sienelės į V sienelę nueinanti dėmė be radinių, kurioje pavyko aptikti tik vieną nesutrupėjusį anglies gabalėlį. Pjūvyje dėmė buvo trikampio formos. Greta jos į balkšvą įžemį įsiterpė ir 50 cm storio rudo smulkiagrūdžio

5 pav. Perkasos 1 stratigrafija giliausioje vietoje – ŠR sienelėje. G. Gudaitienės nuotr.

Fig. 5. The NE wall of trench 1: the trench's stratigraphy at the deepest location.

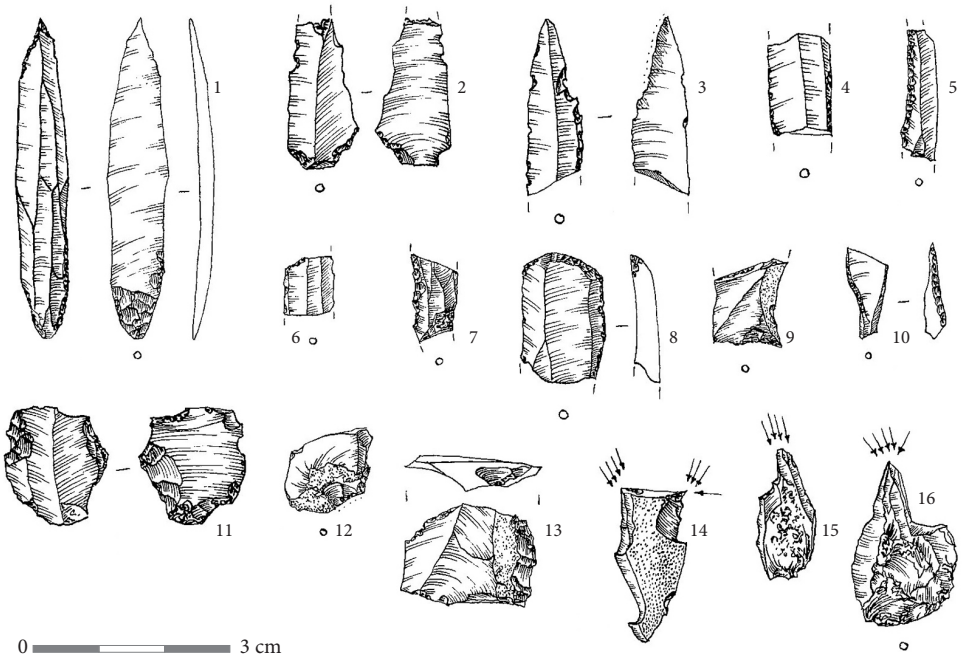

6 pav. Titnaginiai dirbiniai, rasti Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietėje 1. G. Gudaitienės pieš.

Fig. 6. Flint finds discovered in Pabartonys Stone Age settlement 1.

smėlio dėmės dalis – galbūt kokios nors struktūros pats pakraštys.

Šurfai 9 ir 10 buvo kasami 50 m į ŠR ir R nuo šurfo 8, tačiau juose nieko nerasta. Vis dėlto nuspręsta patikrinti teritoriją tarp šių trijų šurfų, ir iškasus šurfus 11, 12 bei 13 aptikta akmens amžiaus gyvenvietė: šurfuose rasta daug titnaginių radinių, įvairialaikės keramikos šukių. Šurfe 13 80–90 cm gylyje aptikta lipdytinės silpnai brūkšniuotos keramikos koncentracija (4 pav.). Taip pat keli šurfai buvo kasami kairiajame Želmenos upelio krante, siekiant patikrinti teritoriją, esančią priešais akmens amžiaus gyvenvietę, tačiau juose rasta po vieną titnago nuoskalą, o šurfe 14 – dar ir keramikos šukė.

Akmens amžiaus gyvenvietės ribose ištirtos 3 perkasos po 4x2 m. Perkasos 1 ir 2 jungėsi, o perkasa 3 buvo iškasta už 6 m nuo ŠR perkasos 1 ŠR kryptimi. Perkasos buvo įvairaus gylio, kai kur siekė net 2 m. Perkasa 3 yra gyvenvietės periferija ar pats pakraštys, nes čia sluoksniai buvo kur kas plonesni, o įžemis pasiektas jau 0,8–1 m gylyje ir radinių čia buvo mažiausia. Fiksuota tokia stratigrafija: pilkas miškožemis paviršiuje, po juo – arimas, pilko smėlio sluoksnis, pilkai rudas, rudas smėlis, kuris galiausiai perėjo į vis geltonesnį smėlį – akmens amžiaus radinių horizontą. Įžemiu laikytas balkšvas smėlis be radinių (5 pav.).

Tyrimų metu aptikta nemažai vertingos archeologinės medžiagos: daugiau nei 250 vienetų titnago ir 30 kitų skaldytų uolienų radinių, per šimtą keramikos šukių, vienas stiklo fragmentas, 8 šovinių tūtelės, keletas metalinių

radinių, molio tinko bei pavienių degusių kauliukų fragmentų. Titnaginis inventorius buvo įvairus, rasta 13 dirbinių. Tarp jų – lapelio formos strėlės antgalis su plokščiai reverse retušuota įkotine dalimi, galinis gremžtukas, ašmenėliai, keli rėžtukai, specialios paskirties radiniai (6 pav.).

Keramikos fragmentų chronologija apima kone visus laikotarpius: galbūt nuo neolito iki XX a. Ornamentuotų šukių rasti tik keli vienetai. Iš metalinių radinių aptikti tik du galbūt varinės plokštelės fragmentai su vinutėmis, viena korodavusi geležinė apkausto plokštelė su iškilių linijų ornamentu, ir galbūt vinies kojelės fragmentas. Taip pat rastos 7 pistoleto *Tokarev TT–33* arba *ППШ–41* bei viena *Винтовка Мосина* šautuvo šovinio tūtelė.

Rasti viso labo 4 degę kauliukai, sietini ne su akmens amžiaus, bet su vėlesniais laikotarpiais – galbūt geležies amžiumi. Taip pat surinkta šiek tiek molio tinko fragmentų ir sudužusio stiklinio žalsvo indo sienelės fragmentas.

Perkasose buvo aptikti ir keli su senovės gyvenviete sietini objektai – 4 tamsesnės dėmės. *Dėmė 1* ėmė dengtis 66 cm gylyje, geltono smėlio sluoksnyje. Tai buvo pilkai ruda nedidelė 55–60 cm ilgio pailgai pusapvalė dėmelė. Joje radinių neaptikta, tačiau vos kiek aukščiau, virš dėmės, dar bekasant rudo smėlio sluoksnį, buvo aptikta keletas titnaginių radinių. Dėmė buvo plokščio pjūvio, greitai pasibaigė. Jos datavimas nėra aiškus, tačiau stratigrafiškai ji turėtų būti priskirta akmens amžiaus laikotarpiui.

Dėmė 2 pradėjo ryškėti perkasos 1 PR gale, maždaug 85–90 cm gylyje. Kai visoje likusioje perkasoje radinių jau beveik nebebuvo, geltono smėlio sluoksniui baigiantis ėmė dengtis įžeminis balkšvas smėlis. Dėmė buvo sudaryta iš kelių besikeičiančių intensyvesnės spalvos segmentų ir turėjo gana plačią, net apie 1 m spinduliu ją apjuosiančią periferiją. Tai buvo peleninga pilkšva dėmė su mažais angliukais, kurios kontūras buvo labai neryškus, suvarpytas bioturbacijų. Vos nukasus jos paviršių, ŠR dalyje atsidengė rausvo smėlio ruoželis, permaišytas su ochra. Dėmėje buvo rasta netaisyklinga titnago skeltė, strėlės antgalis. Struktūros, kurios liekanos sudarė dėmę 2, paskirtis ir pobūdis kol kas neaiškūs.

Dėmė 3 pradėjo ryškėti maždaug 60–70 cm gylyje, geltoname smėlyje. Ji buvo tamsiai ruda, apskrita ar ovalo formos, 50–55 cm skersmens, 45 cm gylio. Viršuje ji buvo kiek šviesesnė, o apatinė, centrinė jos dalis buvo intensyviai tamsiai ruda. Nei dėmėje, nei aplink ją radinių nebuvo. Jos paskirtis neaiški, tačiau ji stratigrafiškai turėtų priklausyti akmens amžiaus gyvenvietės laikotarpiui.

Dėmė 4 aptikta dar bekasant šurfą 11, tad atsidengus perkasai 3 jau buvo žinoma, kad toje vietoje turi būti tamsi degėsinga dėmė. Ji ėmė ryškėti pasiekus 40–45 cm gylį. Centre dėmė buvo labai juoda, anglinga, o aplink – juosva, kai kur tamsiai rudo atspalvio. Į perkasą pateko tik dalis dėmės, tad jos forma sunkiai apibrėžiama, bet labiau primena ovalą. Jos plotis siekia 50–60 cm, gylis apie 40 cm, o ilgis, visiškai ją iškasinėjus, gali būti iki 1,4–1,5 m, o gal ir dar daugiau. Dėmėje rastos tik kelios lipdytinės ir apžiestos keramikos šukės. Ko gero, tai su vėlyvuoju geležies amžiumi ar dar vėlesniais laikais sietinas objektas.

Perkasose 1 ir 2 geltoname smulkiagrūdžiame smėlyje taip pat atsidengė 4 mažos dėmelės – galimai su akmens amžiaus gyvenvietės horizontu susijusios stulpavietės. Jos neišsiskyrė jokiomis ypatybėmis ir nesietos su konkrečiais radiniais.

Pabartonys Stone Age settlement

In June – August 2014, 14 test pits (each 1 m^2) and one 1.5 m^2 test pit were excavated in Pabartonys (Fig. 1) and 24 m^2 were excavated in the territory of Pabartoniai Stone Age settlement (Fig. 2). A large quantity of valuable archaeological material was discovered during the investigation: more than 250 flint and 30 knapped stone finds (Fig. 6), more than a hundred potsherds, one glass shard, eight cartridge cases, several metal finds, pieces of clay daub, and isolated fragments of burnt bones. Several structures associated with the old settlement were also discovered: four larger and four small stains (Figs. 3, 5). Their functional interpretation requires more information. A total of 592 finds were collected: 150 from test pits and 442 from trenches.

In assessing the entire flint inventory from the old settlement, the impression was formed that Pabartonys Stone Age settlement was inhabited in the Early Mesolithic and possibly in later Stone and Bronze Age periods.

This object has yielded pottery from various periods, the earliest possibly dating to the Neolithic or Bronze Age, but also faintly brushed pottery (Fig. 4) and other hand built, partly thrown, and hand thrown pottery. Thus an Iron Age and later habitation heritage also exists at this site. The latest finds: thrown pottery and cartridges, should be associated with the 20th century.

It is expedient to continue the investigation of the Stone Age settlement, especially the expansion of the trench to the S–SW where the bulk of the flint finds are concentrated.

Vytautas Juškaitis, Augustina Kurilienė, Rokas Vengalis, Giedrė Vaikutienė, Giedrė Piličiauskienė, Albertas Bitinas, Gytis Piličiauskas

Žvalgomieji tyrimai Šventosios senovės gyvenvietėje, Monciškėse

2014 m. UAB „Archeologiniai kasinėjimai“ atliko žvalgomuosius tyrimus Šventosios senovės gyvenvietėje (UK 1813), Monciškėse, 65 ha teritorijoje be adreso, kuriai rengiamas detalusis planas, ir 4,94 ha dydžio sklypų masyve, adresu Ošupio takas 25, 25A, 25B, 25C, 27, 27A, 27B, 27C (1 pav.). Juose tyrimai vykdyti ir anksčiau. Monciškėse, planuojamos teritorijos ŠR dalyje R. Rimantienė 1967 ir 1969 m. arime aptiko vidurinio neolito radinių, o jų vietas pavadino Šventosios 10–12 ir 16 radimvietėmis. 1970 ir 1982 m. 11, 12 ir 16 radimvietėse buvo iškastos bandomosios perkasos (Rimantienė R., *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos*, V., 2005). 2013 m. LII archeologinė ekspedicija (G. Piličiauskas), atlikusi maždaug 2 km georadaro (GPR) profilių, išgręžusi 44 gręžinius ir ištyrusi 48 šurfus (50 m^2), patikslino šių radimviečių lokalizaciją, taip pat, lokalizavusi senovinio ežero R kranto atkarpas ir senovinių upių vagų fragmentus, priekrantėse ar upių vagose surado 4 naujas vidurinio neolito ir ankstyvojo bronzos amžiaus radimvietes (44–47) (*ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 34–40). Į P nuo Ošupio tako, sklypų masyve 1970–1972, 1998 ir 2013 m. tyrinėta bronzos amžiaus 9 radimvietė (Rimantienė R., *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos,* V., 2005; *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 34–37; *ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 34–40). Iš viso joje ištirtas 402 m^2 plotas.